

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТЪ

Год. XX.

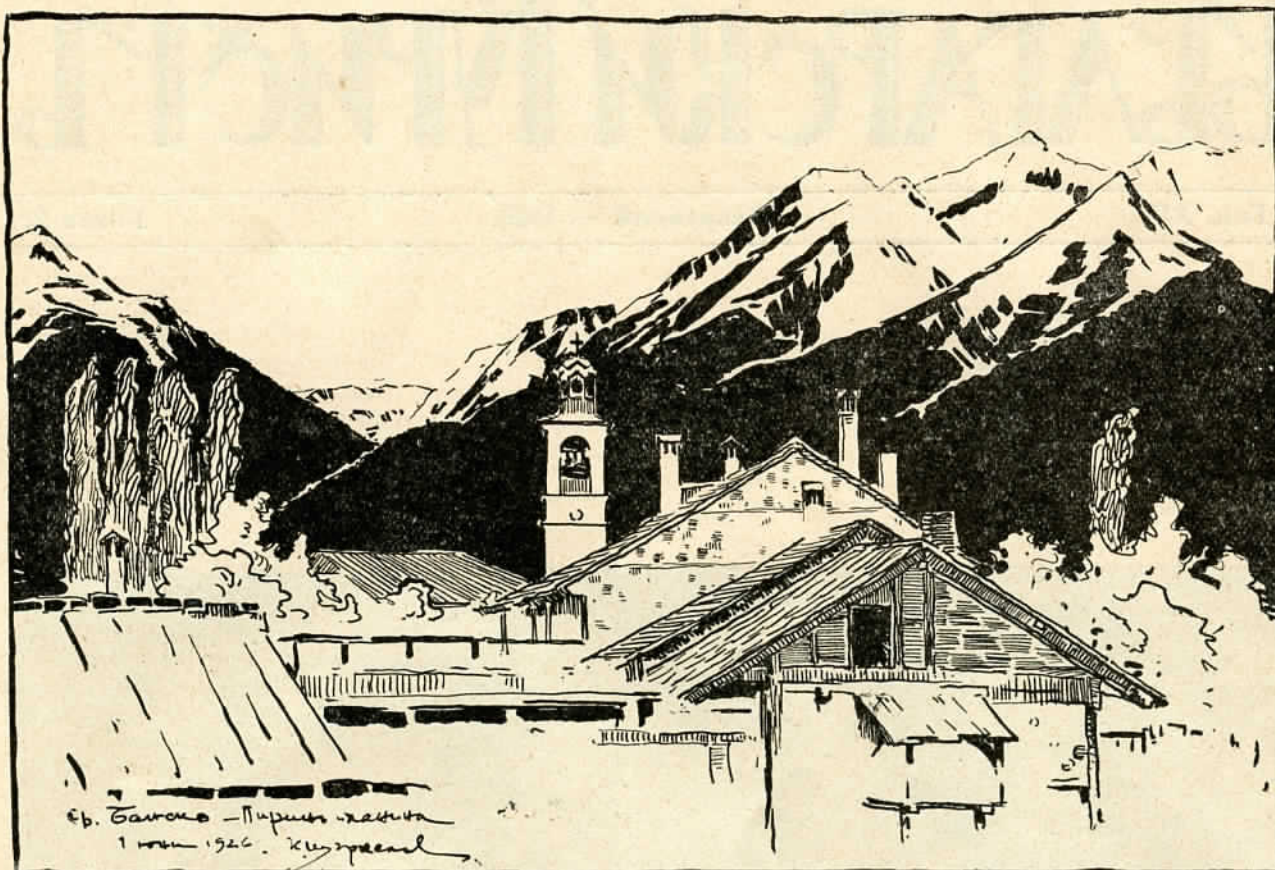
Февруарий — 1928.

Книга 2.

фот. Б. Колчаговъ

ЗИМЕ ВЪ ПИРИНЪ

ВЪ ПИРИНЪ

Образът на Пирин! Най-великолепния планински образ висне в паметта ми и не мога да го сменя, да разтоваря душата си. Че ужасът, преждието което изживях в него, ме тъй угрози, та не смѣя да го побутна, да го не събудя, да не повлече и друго съ себе си . . . Преди тридесет години, току що постъпих в Сливенската гимназия, съ другарь отъ детинство литнахме къмъ висинитѣ на *Синитѣ Камѣни*. Пълзимъ, катеримъ се докато се натъкнахме на едно такова мѣсто та, нито напредъ, нито назадъ! Напредъ — отвесна стена; назадъ — бездна надъ която самъ се чудишъ какъ си пропълзялъ. Надникнешъ — завива ти се свѣтъ, коленетѣ ти се разлюлватъ . . . А, ха — да се строполишъ въ бездната. Стъпналъ само на рѣбътъ на обувката, залепенъ на скалата, стоя примѣлнялъ. Другаря ми, задъ мене, види се по-добре е стъпилъ, плаче, вика. Азъ не мога да гъкна. Колко сме стояли така (като прикований Прометей), минути ли, часове ли! Кой знае какъ и отде провидението прати лутащъ се, загубилъ стадото си, козарь. Спуска ни върлини, вързахме се съ поясътъ му — из-

мъкнахме се . . . Въ тия тридесетъ години отъ тогава трѣбва най-малко 300 пѣти да съмъ се снущавалъ увисналъ надъ тая сжшата бездна. Ще кажете, защо ни разправяшъ всички тия ни въ клинъ, ни въ ржавъ работи. Казахъ: да разтоваря паметта си: да ми олекне, та да мога да продължа . . . И все пакъ, видя ли скали, подлудявамъ да се катеря, да търкалямъ канари. Мусала знае, колко канари съмъ му съборилъ . . . И сега ги виждамъ: преметне се като меча-мечана, раздробил се на малки зайчета, скачащи по заледената прѣспа . . . Прибавете къмъ тая страсть и друга: да вървя все напѣрко — никога по отжпкани пѣтеки, ето ви посокитѣ къмъ такива преждия.

Пѣтувамъ, както винаги самъ. Мълчаливъ съзерцателъ, несмущаванъ отъ чужди възторзи, омай. Инакъ бихъ ли могълъ цѣлъ часъ да се дивя на причудната *Калугерова вада*. Хиляди клетви ще дадете и все на сжщото ще настояватѣ: че водата тече по посока на планината, а не къмъ полето: толкова илюзията е омайна! Бистра, прозрачна, като че ли безплътна, полекичка бѣлника бѣлитѣ камъчета, едно

да не помѣсти, и трепери като жива по цѣлата си извивка. Не тече, а само трепери! Подминешъ и се озърнешъ — пакъ сѣщото: лжи и трепери... Може и да тече, щомъ мърда, но въ никой случай къмъ полето, къмъ града. А знаешъ че това не може да бжде вѣрно, защото току надъ тебе се е изправила като тъменъ облакъ гората на стрѣмния Пиринъ. Чиста, непожтната, ржка не посегнала вѣйка да откърши, камо ли бравда да сече. Като въ най добре пазенъ паркъ. Да ти е драго да гледашъ. Дали нѣкога ще бжде така и по другитѣ мѣста на нашата хубава земя! Или все така ожесточено ще я кълцаме, угрожаваме, като че ли ѝ отмъщаваме... (Защото ни храни, пои, облича). Дано не бжде късно.

Навлизаме въ планината. Сврачена и пуста тѣснина. На единъ завой се мѣрна момче, яхнало по женски магаренцето си, пияно-заляно отъ пѣсенъта си. Позастигнахъ го и крада всѣка дума:

Глуха е доба потайна,
По друмъ дружина минава...
Де ви дружина младъ Радонъ
Моето чедо Пиринско?

.....
Жална ми бабо послушай
Какъ сж Радони убили:
Подъ бора лежи младъ Радонъ
Твоео чедо хайдушко...
Кога ношъ страшна настане,
Завиятъ вълци, бухали
Радонъ изъ гроба излиза
Окача сабля на кръста
Сабята, чичовата си
Броди и търси чича си...

Една неотдавнашна случка: Геройската смъртъ на Радонъ войвода на Ай-Гидикъ е станала вече народна балада.

Неусѣтихъ какъ се измени еднообразната планинска тѣснина. Пѣсенъта и унесѣтъ въ близкото революционно минало ме носѣха на крилетѣ си...

Протегналъ съмъ се на голѣмата слънчева поляна Бѣндерица, загледанъ въ ведрото висине на Тодоринъ върхъ. И си шепна:

Тъменъ вслушва се Пирина,
Дига камения лобъ
Знай че сѣнки ще преминатъ
Надъ Бѣласица...

Нѣщо ме сепна да се обърна: Току задъ мене, на подминъ дългокракия Щъркеловъ, приказливия Монка и кадийаната въ очи, гласъ и поезия и рухо Багряна. Викамъ:

— Щъркеле, — дай ми крилата си да полетя хе-е, тамъ горе, на какинитѣ ти Тодорини скути.

Щъркела се смѣ гърлесто, Багряна се усмивва, усмивва, ласкаво, като кадифе на слънце.

Ще ношуваме въ хижата подъ Елъ-Тепе.

До тука, подхващамъ азъ, клисурата на Бѣндерица, не е нѣщо особено: ни много красива, ни грандиозна, — нѣщо сръдно. Щъркела цѣлъ избухна.

— Нищо особено! Та да не мислишъ, че вече си видѣлъ Пирина! Скандаль, безобразие! Нищо особено. Не особеното, ами нищо не си видѣлъ... загърмя гърлестия му гласъ. Крѣвта рухна въ рунтавата му глава, очитѣ му, и безъ това зачервени, засвѣткаха крѣвнишки... Готовъ да се кара, да се бие даже... за честта на своята последна любовъ — Пирина. Не напуста вече трета година, зиме и лѣте, броди изъ него... Новия Пирински Царь... съ палитра и карабина.

Хижа Бѣндерица

фот. Б. Колчаговъ

— Качи се на Елъ-Тепе, погледни надолу, низъ врѣтоломния Казанъ... Това е невидимо другаде, неописуемо... Черния върхъ — единъ подутъ цирей; Мусала, — купенъ отъ прогнили склопи, отъ които бабитѣ се любуватъ на всемира... „Льохъ, какво е чудо, сполай му...“, Елъ-Тепе, върхъ на халитѣ!... Казанътъ подъ него, хаотична красота, която поразява, замайва, понася...

Подъ ними хаосъ шевелиться.

както казва Пушкинъ.

Едвамъ го укротихъ, като му спомнихъ друга негова екзалтация — за Бѣлоградчишкитѣ скали...

— Помниш ли съ какви възторзи и възклицания ме напътваше към Българичикъ, преди четири години!

Е, да. Българичикът скали с нъщо омайно. Гледани въ лунна нощъ, тѣ сж една цѣла митология... Безкрайна верига отъ балади, легенди; порой отъ халюцинирани видения, като виденията на Всемирния Творецъ... Или, най-малко на нѣкой голѣмъ гений... Данте, Микелъ Анджело... И все пакъ, това тука ги превъзхожда... завърши съ тежка въздишка възбуялия Щъркеловъ... Не се подава ни на описание, ни на рисуване, — нѣщо ужасно... То може само да се гледа, преживѣва.

Смѣлчѣ се, а на лицето му се изрази всичката мжка на творецъ, борящъ се да обладае и подчини необятното...

Всички млѣкнахме; умѣлчахме се дълго, защото всѣки отъ насъ усѣти безсилието си, счупеното си копие, съ което се бори, съ непостижимото, неподчинимото — всемирното. Особено азъ, настрѣхнало негодуващъ противъ разхлопаното си сърдце, противъ закрѣпенитѣ си дробове... Стана ми тѣжно, тѣжно, че не ще мога да получа екзалтациитѣ на Щъркела.

На сутринята рано всѣки пое своя пѣтъ. Водопада надъ Бъндерица, поради голѣмата суша, бѣ

стихналъ и вмѣсто грѣмъ, фучи като вѣтрѣ въ джбравъ. Не можехъ да утрая на съблѣзънта... Надникнахъ въ Казана — свѣтъ ми се зави. Елъ-Тепе — една 800 метрова отвесна стена. Половината — стремоглаво дигаща се надъ бездната, половината — потѣва низъ враголомната яма. Самия Казанъ — едно гигантско гърло, нѣкакво чудовище е зейнало да нагълта цѣлия Елъ-Тепе... Налапалъ го е едвамъ до половината. На дъното се сивѣе вѣковна прѣспа — застиналата пѣна въ гърлото на задавилото се отъ Елъ-Тепе чудовище...

Стоя на първаза на Казана, като на устната на чудовището, а ха — да политна въ зиналата му пасть; между възбогъ вдигналия се подпиратъ съсъ каменния си лобъ небото Елъ-Тепе и хаотичната бездна, изъ която извиратъ тъмитѣ и халитѣ.

Обхождамъ езерата на Бъндерица: сини, дори тъмни, студени, обкрѣжени съ скали и сипеи. На близко отсѣчения хоризонтъ стѣрчатъ Дончовитѣ караули, пазящи прохода къмъ Св. Врачъ — Мелникъ. Не ме сдържа. Далъ съмъ си дума да се възкача на Тодоринъ Върхъ, та к'у ще би сърдцето да трѣсне. Озѣртайки се виждамъ две хлапета, скачатъ по каманациитѣ на морената. Съ гласъ, съ махане — разбрахме се и поехме по синитѣ каменни бентове на възпрелата се морена.

(Следва)

П. Росенъ

ЛАВИНИ И СНѢЖНИ БУРИ

У насъ рѣдко се чува да се говори за лавини. Не затова, че по насъ тѣхъ изобощаги нѣма, но защото и нѣма кой да ги види, та да му направятъ впечатление. Върѣдъ необятната Рилска Пустиня и Пиринъ, кждето се издигатъ високи и стрѣмни, почти отвесни склонове, лавинитѣ сж нѣщо обикновено. Не рѣдко наблюдателното око на планинаръ ще види лѣтно време цѣли просѣки върѣдъ обрасналитѣ стрѣмни склонове на Демиръ-Капия, Рилската Рѣка, по долините на Дамъница, Бъндерица. Тамъ сж падали лавини. На западъ, кждето туризма и ски-спорта стоятъ на несравнено по-голѣма висота отколкото у насъ, гнѣздата на лавинитѣ се знаятъ, отбелезани сж и, по възможностъ, минаването презъ и около тѣхъ се забранява. Въпреки тия предпазителни мѣрки не сж рѣдки случаетѣ, когато цѣли излетни групи сж бивали изненадвани отъ бѣлата смъртъ и живи погребвани. Когато минаването на тия опасни мѣста се наложи, то става обикновено или сутринъ рано или вечеръ късно, когато снѣгътъ е стегнатъ и откъсването му, ако не е изключено, е поне по-малко вѣроятно. Ходи се много внимателно, на голѣми интервали помежду всѣки човѣкъ. Говоренето на високо даже се запрѣтвя, тѣй като по-нѣкога и най-слабото раздвижване на околния въздухъ е достатъчно за да се събудятъ спящитѣ сили

на зловещата стихия. Откъсне ли се снѣга, горко томува, или на заселенитѣ мѣста, които биха се случили на пѣтя на лавината! Както малката снѣжна топка валяна изъ снѣга отъ децата се преобрѣща следъ малко въ грамадно по размѣри снѣжно кълбо, така и лавината, откъсната, било поради собствената си тежестъ, било по невниманието на нѣкой излетникъ, помита и събира всичко що срещне по пѣтя си, снѣгъ, камѣни, добитѣкъ, хора. Затова и въ Алпитѣ, кждето лавинитѣ сж по-често срещани явления, се счита за грѣхъ спрѣмо Бога и голѣмо престѣпление спрѣмо хората отсичането макаръ и на най-малкото дръвче по мѣстата, разположени подъ огнищата на лавини.

По-непосрѣдствена пречка и опасностъ за нашия зименъ туризъмъ и ски-спорта, поне до сега, представляватъ у насъ зимнитѣ бури. Когато въ полето вѣе възсилничкия и студенъ западенъ вѣтрѣ, — наричанъ отъ шопитѣ „цѣрнио“ — може съ положителностъ да се каже, че въ планината имаме буря. Изпитаниятъ планинаръ ще забележи отдалече, че „Куминитѣ“ „пушатъ“, както и малкитѣ прозрачни облаци отъ снѣгъ, които се носятъ бързо по гребенитѣ. Рѣдко сж хората, даже и измежду опитнитѣ туристи и скиори, у които надделява благоразумието и които, забележали тоя злокобенъ призракъ,

се връщат назад или се приютяват в селото или манастира, сгънати в полите на планината. Повечето, обаче, било поради неопитност, било поради амбиция да не се признават за победени, докато не се сблъскат лично с призрака на бялата смърт, продължават нагоре. Това обстоятелство, взето само по себе си, е една добра черта, залог за човешкия напредък и символ на борчески дух, който, за поставената цел, не се спира пред никакви опасности.

Напред и все напред! Със насмешка се посрещат и изпращат ония, които, изтощени в борба с стихията, се връщат благоразумно назад, „Страхливци!“ Но ето ни и нас, героите, изправени в тази борба. Всяка стъпка ни се оспорва от бурята. Вятърът е толкова силен, че за да не бъдем повалени на всяка крачка, трябва да вървим при неудобния иначе наклон на тлото от не по-малко от 45°. Безброй заледени парчета сняг се носят, особено в постръмните места, и се забиват като игли в откритите части на лицето. Отпреде си всеки едва вижда неясната фигура на своя другар. Следите се засипват от фъртуната за миг и особено внимание се полага да не би някой да изостане назад и се загуби. Затова обикновено за първи и последни хора се избират най-здравите. Минават час, два, три, а краят на борбата не се вижда! Ето ни най-сетне, на гроба на трагично загиналия преди четири години, при подобни обстоятелства, наш другар, туриста Петър Димитров. Лично надежда блъсва у всекиго: най-трудният път е изминат, хижата, спасението е близо! Вятърът донася издалеко неясния звън на спасителната камбана, който се слива с фученето на вятра. Бързаме да се спуснем в ниското на завет. След сетни усилия ни живи, ни мъртви от студа, който е вкочил ръце и крака, ние се намираме на хижата. И не мислете, че първата ни работа е да се изтегнем на почивка. Напротив, всички са занаяти с разтриването с сняг на помръзналите си или на другарите части от тлото. След това едва може вече да се помисли за отпочиване и стоплюване край огнището.

При такива мъчности е възможно да се стигне на хижата само от изпитани, тренирани и добре екипирани скиори. Без ски това е невъзможно, защото човекът потъва в сняга до пояса. Тръгналите пък без топли дрехи, здрави обувки, ръкавици, шапка и пр. ще изпитат последствията от неблагоприятното си, като съ месеци ще трябва да лъкуват или, в най-неблагоприятния случай, да изгубят измръзналите си нос или уши, ръце или крака. Случаите на измръзнали краища изобилствуват, като обикновено жертвите са хора, които нямат никаква представа за това що значи зимен

излет, тръгват от града както и с каквото намерят и стигат полумъртви на хижата, благодарение на случайната помощ на скиорите.

Но това не е най-страшното. Туризмът изобщо — ски спорт и туризм бидейки немислими един без друг — е групов дейност при силно развито чувство на взаимопомощ и другарство. Всякога и всякога са се намирали, обаче, саможиви или срамежливи хора, които съзнателно избягват или се свенат да ходят с непознати. Така практика е особено опасна зиме, когато самото присъствие на другар вдъхва повече самоувереност, а помощта му нерядко се явява необходима и за най-изпечения скиор и турист, които не по-малко от другите са изложени на нещастни случаи: навъхване на крак, внезапно неразположение, счупване на ски и т. н. Присъствието на другар е повече от наложително при премина-

Пирин. Дончови караули

фот. К. х. Радонов

ването на пръспи, стръмни склонове и други опасни места. И най-здравият и трениран човек може да се заблуди в мъглата или в време на буря и да се изтощи в лутането или в борба с стихията. Без другар ли е, който да го насърчава и подпомага, той неминуемо ще се отзове на повика на грохналото си тло за почивка, която в момента му се явява тъй съблазнителна и изкушителна, че той не може да мисли за нищо друго освен за нея. Ако у него съзнанието за време и място още не е съвсем приспано, той е готов да се самозалъгва и да оправдава желанието за почивка с нуждата да си поотдохне, да си почине, та с нови сили да поеме пътя на загубената цел. Това е и решителния, фатален момент. Бавно го налъга сладка дръмка; той ѝ се отдава тъй драговошно, облъга се на ранцата си и заспива, за да не се събуди вече никога. Той сънува, че се намира в хижата, където е толкова топло и приятно, обграден от другарите си... Бурята продължава да бушува, снягът продължава

да вали и засипва блаженно спящия, докато най-сетне под снѣжната покривка изчезват и най-изпъкналитѣ части отъ тѣлото му. Бѣлата смъртъ размахва тежко, тежко криле, покрива го съ ледения си саванъ, остава прѣсния гробъ самотенъ всрѣдъ снѣжната пустиня.

Подрастващото младо поколение има вече, въ лицето на по-старитѣ туристи и скиори, единъ добъръ примѣръ за подражание. Тѣ, нашитѣ пионери въ туризма и ски-спорта, направиха всичко що можаха. И то е предостатъчно за условията при които тѣ работиха. Благодарение на макаръ и още малкитѣ придобивки въ полето на планинарството и ски-спорта — хижестроение, примитивна маркировка,

пжтеводители, ски техника и пр., това, което нѣкога се считаше за подвигъ, днесъ е вече, за младитѣ, играчка. И ние съ радостъ въ души тѣ си ги виждаме да използватъ умѣло тия така скѣпи начинания, да ги разширяватъ и разнообразяватъ. Вървейки по така набелезанитѣ само пжтеки, разширявайки ги постепенно, ние се надѣваме въ едно близко бъдаще да видимъ нашето движение да се разраства стихийно въ ржцетѣ на младитѣ, да върви отъ успѣхъ къмъ успѣхъ и, въодушевявано и прегърнато отъ цѣлия ни народъ, да допринесе съ скромнитѣ си усилия за издигането му до оная висота на култура и благосѣстояние, на които се радватъ по-напредналитѣ отъ насъ народи.

Ил. Столѣтовъ

МЕЖДУ СТАРИНИТѢ

Нашиятъ пжтъ отъ Патлейна бѣше къмъ Шуменъ, но вмѣсто за Преславъ автомобилитѣ извиха нагоре къмъ прохода по шосето, което лжкатуши въ отвесния брѣгъ покрай Тича.

Следъ мистичното настроение, погълнати отъ великия споменъ, ние потърсихме вѣчния животъ: природата, за да ѝ се порадваме. И наистина, какво великолѣпие се открива. Вървимъ все нагоре и предъ насъ се разгвѣватъ широкитѣ пазви на планината, ту замѣтнати съ червено-жълтиятъ ямурлукъ на есеннитѣ гори, ту открили безцвѣтния грѣбъ на пасбищата. Просторъ, просторъ, всѣка минута новъ изгледъ и картината се мѣни по бързо отъ желанията, а надъ насъ небето се издига бистро и синьо като копrienъ атласъ.

Тукъ сме въ предверието на Герлово. Настигаме и срѣщаме турци съ традиционнитѣ бради и бѣли чалми, мрачни на гледъ, но съ смирено безразличенъ погледъ. Тукъ тамъ виждаме жени, които щомъ ги приближимъ съ комична сериозностъ хвърчатъ върху лицето си черното фередже. Изглежда, е ислямизма живѣе повече у насъ, отколкото въ новата турска държава на Кемалъ-паша.

Като излѣзохме изъ прохода пжтя извира по широка котловина, минава презъ села и просторни ливади, докато стигнахме селото Върбица въ подножието на Балкана. Тѣсна уличка ни води на срѣдъ селото, отъ страни тя е затворена съ малки двуетажни кжщици, познатия български типъ: вѣншна врата съ високъ прагъ, стѣлбичка за втория катъ, чардакъ, обвитъ въ пълзящи цвѣта и растения. Дъсченитѣ рамки, прозорцитѣ, гредитѣ, всички сж добили чернокафявъ цвѣтъ отъ времето, а покрива е малко поизкривенъ. Облѣхна ни спомена за нашата старина, за нѣвгашнитѣ градове и села, въ чиито люлки израснаха нашитѣ дѣди и бащи. Обзе ни и тжга и радостъ за оня животъ, който днесъ е само поетическо видение. Сѣкашъ всичко въ тѣзи до-

мове живѣе само когато го видимъ и се докоснемъ до него, подобно живота на овѣхтѣлитѣ портрети въ семейния албумъ. Тѣзи кжщи ни вълнуватъ и съ друго чувство — нашата предосвободителна епоха — борбитѣ, борцитѣ винаги сж свързани съ нашитѣ овѣхтѣли кжщици и градове, низкитѣ стрѣхи и обградени дворове, съ старцитѣ, които ви гледатъ добродушно и прилекналитѣ жени и деца край вратницитѣ. Нашата нѣвгашна България. — градоветѣ на Ботева, Левски, на Раковски и Любенъ Каравелова, на Славейковци, на Вазова, на святата наша старина, която буди най-дълбоки и най-възвишени настроения.

Освенъ това Върбица пази единъ паметникъ отъ робството: Сарая на султана Герай (владѣтель на Герловската областъ). Самиятъ сарай е правенъ преди сто години и днесъ е въ тогавашния си видъ, нищо не е добавено, нито поправено. Каменитѣ стѣпала на входа стоятъ размѣстени, между буквитѣ дъски на пода зѣятъ отвори, дъсчената обвивка е посивѣла като стомана. Вжтрешността на сарая е малкъ лабиринтъ отъ коридори и стаи, таванитѣ сж чисто българска рѣзба, като онази, за която се каратъ „Майстори“-тѣ на Рачо Стояновъ и всичко е правено съ широкъ замахъ. Тукъ въображението безъ да си служи съ „Хиляда и една нощъ“ може да ни нарисува живота, който е кипѣлъ въ тия мрачни салони. Сега отвсѣкжде повѣва хладъ и печална овѣхтѣлостъ, сѣкашъ човѣкъ е слѣзълъ въ подземие, кждето бродятъ сѣнки. А още по-тягостно е настроението, защото въ тая развалина живѣятъ потомцитѣ на султана като мирни и безпретенциозни жители на Върбица.

Софрони Врачански разказва въ своето „Житие“, че единъ отъ прадѣдитѣ на тоя родъ (тѣ сж дошли преди нѣколко вѣка отъ Кримъ, изпѣдени отъ Екатерина Велика) султанъ Ахмедъ Герай щѣлъ да го убие, за дето вѣнчалъ една българка, дъщеря

на Юванъ Чорбаджи, която Ахмедъ искалъ да вземе за втора жена.

Върбица поминава повече отъ скотовъдство, отглежда добитъкъ въ Стара планина, затова сега по всички чардаци висятъ прѣсни луканки, пастърма и пушени езици, а предъ кръчмитѣ димятъ скари и съблазнителната миризма се разнася на вълни изъ „чаршията“.

Бѣше мръкнало, когато автомобилътъ ни поне-соха обратно къмъ Преславъ. Предъ насъ лети първия автомобилъ, размахвайки ту въ една, ту въ друга страна бѣлия стълбъ свѣтлина, изпускана отъ фароветѣ. Наоколо пълна тишина, спятъ селата, спятъ въ непрогледната нощъ близки и далечни гори, само въ свѣтлата струя, която се движи предъ нашия автомобилъ, погледнатъ двѣтъ умни глави на биволи, впрегнати въ срещнатата кола, или изра-стне сива канара и за мигъ изчезне.

На другия день рано поехме пѣтя отъ село Мадара нагоре къмъ скалитѣ. Не бѣхъ идвалъ до сега тукъ, но имамъ известна представа отъ онова, което се говори и се писа за Мадара. Предъ насъ стои правата стена на скалитѣ и колкото се при-ближаваме, толкова тя расте. Но когато стигнахме разкопкитѣ, предъ насъ израстнаха отвесни скали, ги-гански на ширъ и височина. Никой отъ насъ не е виждалъ по величавъ изгледъ. Като че ли ржка съ исполинско длето е работила презъ вѣковетѣ, за да създаде Мадарскитѣ пирамиди, както сполучливо ги нарече моя приятель Люб. Владикинъ.

Търсимъ конника, той се вижда и отъ далечъ но ние отиваме право подъ него. Нашата досегашна представа съ нищо не се измѣни, когато се изпра-вихме предъ първообраза. Копието на скулптора

Ив. Лазаровъ дава напълно вѣрно впечатление. Онова, което трѣбва да се види непосредствено, това е височината отъ тридесетъ метра, на която е издѣлбанъ конника и шеметната рамка на скалитѣ. Въ цѣлата обстановка личи вдѣхновения замисълъ да се възвеличи и обезсмърти образа на царъ Крума.

Следъ това разгледахме разкопанитѣ основи на дворцитѣ и кулата, тѣ сж направени въ по-голѣмъ мащабъ отъ преславскитѣ, но съ сжшитѣ строи-телни срдства. Пакъ изделани правоъгълни блокове, отъ кулата е запазена частъ стена, а самата кула лежи върху огроменъ камъкъ. И тукъ голѣми зали, водопроводни трѣби, постанъ камененъ дворъ, баня, гробници. Но гледката отъ Мадара е неза-бравимо наслаждение: шуменското поле отъ Пре-славъ до Плиска и отъ Каспичанъ до Шуменъ лежи предъ погледа като обширна градина, обградена отъ малки височини, пресечени подобно крепостна стена. Отъ къмъ Шуменъ припускатъ бѣлогривитѣ коне на вѣтъра и тѣхната вихрушка гали лицето и развѣва сухата трева край дворцитѣ.

Но най-обаятелното чудо на сѣалитѣ, това е пещерния сводъ, който е включенъ южно отъ кон-ника. Надъ една площадка, дълга стотина метра, съ геометрическа точностъ се извира тоя сводъ на ед-наква височина съ околнитѣ стени. Низко надъ са-мата площадка свода е покритъ съ водорасли, медно червени, зелени, жълти, тъмно сини, така че обра-зуватъ единъ видъ пѣстъръ цокълъ. Подъ тоя сводъ може да се събератъ хиляда души като върху гра-мадна сцена. Ако нѣкога тукъ стане мѣсто не само за поклонение и тая пещера се украси съ лампиони бесѣдки и оркестъръ, свѣтлината и музиката отъ тая естрада ще прашатъ блѣсъка си къмъ равнината на Шуменъ и Плиска.

Л. Н. Вълчановъ

ДО ВЪРХА НА ЕВЕРЕСТЪ¹⁾

ОПИТЪТЪ НА МАЛЛОРИ И ЖРВАЙНЪ

Въ дългата редица отъ опорни пунктове ла-герътъ IV на северния гребенъ бѣше най-особе-ниятъ. Преди всичко тукъ трѣбваше да се лежи на снѣга, защото нѣмаше никакви скали. Опитътъ въ полярнитѣ страни ни научи, да не жалимъ труда си, ако е възможно по нѣкакъвъ начинъ да построимъ палатката върху камъни. За хора съ корава кожа снѣгътъ е една хубава подложка, ако иска малко да си отпочине. Но дългото лежане обръща снѣга въ твърда като камъкъ буца и нищо не е въ състояние да изравни тази издѣлбана форма. Имаше обаче и по-лоши лагери; този на северния гребенъ принадле-жи къмъ най-добритѣ, за които мога да си спомня.

Върху ледената площадка стоеха четири па-

латки, две за господата и две за носачитѣ. Най-голѣмата ширина на площадката заемаше 9 метра. Ледената стена отъ западъ даваше защита отъ вѣ-троветѣ, които духаха постоянно. Безъ тази защита би било невъзможно да се закрепятъ палатката. На изтокъ погледътъ блуждаше по леденитѣ долини на източния Ронбугъ-гледеръ и по прохода Лхакпа Ла. Далече надъ долината на р. Арунъ се издигаше дивата верига на Гуанкаръ. Заслужаваше си труда да се измѣкнемъ отъ чувала за спане къмъ 4 часа сутринята и да наблюдаваме какъ се запалваха ост-ритѣ жбери на Чомолънзо отъ първитѣ лѣчи на слънцето.

Презъ моето единадесетдневно престояване, запознахъ се съ много промѣни на времето. Имаше

¹⁾ Български туристъ XV, 138.

напр. два дена съ слънчева топлина $+ 40^{\circ}$ при една топлина на въздуха отъ $- 1,7^{\circ}$. Въроятно никога топлината на въздуха не се качва надъ точката на замръзването, така че снѣгътъ остава винаги сухъ и на прахъ. Тѣй като горе нѣма текуща вода, стопяването на снѣга бѣше моето главно занятие като лагеренъ готвачъ. Ледената площадка за щастие бѣ толкозъ дълга, че можеше да се ограничи една снѣжна дупка, която не трѣбваше да се замърсява.

На често задаванитѣ ми въпроси, какъ се живѣе на такава височина, мога само да отговоря, че човѣкъ не чувствува нѣщо особено, следъ като е навикналъ. Когато трѣбва да се употребятъ повече сили, чувствува се влиянието на рѣдкия въздухъ. Бързината на мисленето е малко намалена, обаче способността на мисленето едва ли страда.

Презъ 1922 год. отъ лагеръ IV до подножието на северния хребетъ на Еверестъ трѣбваше да се прави голѣма забиколка. Тозъ пѣтъ ни се удаде да сѣжсимъ пѣтъ презъ леденитѣ цепнатини. Въпреки два съмнителни снѣжни моста, този проходъ използувахме до края.

Когато на 1 юний трѣбваше да се върна по работа въ III лагеръ, бѣхъ много очуденъ да намѣря тамъ Маллори и Брюсъ. Тѣ бѣха се върнали, защото носачитѣ неможеха и не искаха да се движатъ по-нататѣкъ. Маллори бѣше твърде унилъ. Това настрोение, а може би сѣщо и сърдечната болестъ на Брюса го принудиха да търси кислородъ за следующия опитъ. Затова той слезе още на сѣщия день съ Жрвайнъ и Брюсъ къмъ лагеръ III, за да разучи транспортнитѣ възможности. Установено бѣше, че има достатъчно носачи. Между това азъ направихъ заедно съ Хазарда излетъ къмъ лагеръ V, за да разгледамъ за Нортонъ и Сомервелъ.

Вечерта на 4 юний Маллори и Жрвайнъ пристигнаха горе. По пѣти тѣ бѣха си послужили съ кислородъ и бѣха изминали цѣлия пѣтъ отъ лагеръ III съ рекордъ за два и половина часа. Тоя подвигъ се благодареше не толкова на кислорода, колкото на подсъзнателното желание да покажатъ неговото действие. Азъ обаче не бързахъ съ мнението си. За всѣки случай шията на Жрвайна се бѣше влошила отъ кислорода. Сухиятъ планински въздухъ тукъ вдървяваше дихателнитѣ трѣби. Забелязваше се сѣщо и при Маллори лекото раздражение на гърлото.

Борческата натура на Маллори горѣше и изпѣлваше съ желание да достигне целта, заветна за поколения планински туристи. Сѣщиятъ копнежъ въодушевяваше и Жрвайна въпреки неговата младостъ. Него азъ познавахъ добре отъ излетитѣ съ шейни презъ Шпицбергенъ. Макаръ и височината да го възпираше, той бѣше ми често откривалъ желанието си да вземе участие въ превзимането на върха Еверестъ. Колкото и да бѣше гордъ съ кислороднитѣ си снаряжения, той все пакъ призна, че желае да достигне само подножието на купена безъ газъ, нежели самия върхъ съ помощта на кислорода. Той блѣнуваше за победата безъ изкуствени срѣд-

ства. Но тоя предрасѣдѣкъ не го въспре да приеме съ въодушевление предложението на Маллори.

Вечерта на 4 юний трѣгнахъ съ Маллори къмъ северния склонъ за да посрещна Нортонъ и Сомервелъ, които се връщаха отъ най-високия достигнатъ пунктъ. Следния день мина неособено. Чувствахме само слабостъ, а Жрвайнъ — слѣпотата причинена отъ снѣга. Семервелъ слезна въпреки болкитѣ на гърлото си до лагеръ III, а Хазардъ бѣше повиканъ нагоре съ сигнали. Ние съ Жрвайнъ опитахме кислородния апаратъ.

Слънцето грѣеше силно и ние затѣмнихме палатката на Нортонъ съ душецитѣ. Азъ носѣхъ и тукъ както и долу по глетчера единъ тропически шлемъ, но нито единъ отъ двамата ни медицински съветници не можеше да ни освѣтли върху необходимостта отъ тая защита. Но азъ на всѣки случай не искахъ да се излагамъ на опасности, въпреки че имамъ доста дебелъ черепъ. На 6 юний ние съ Хазардъ станахме рано за да приготвимъ печени сардини съ чай. Маллори и Жрвайнъ получиха закуската въ тѣхната палатка, поканата за трапезата явно ги зарадва, но тѣхното възбуждане не ги остави да правятъ комплименти на готвачитѣ и да унищожаватъ жадно ястието. Къмъ 8-40 часа тѣ бѣха готови за пѣтъ; азъ направихъ снимка при задеване на кислороднитѣ приспособления. Освенъ дветѣ стоманени шишета заедно съ тѣхнитѣ принадлежности носѣше всѣки по 11 кг. Тоя товаръ изглеждаше голѣмъ, но е нищо въ сравнение съ старата екипировка отъ 18 кг. Тѣхнитѣ осемъ носачи бѣха натоварени съ душеци, провизии и стоманени шишета, обаче не получаваха кислородъ. Дори на такава височина товара би попречилъ на хора като тѣхъ. Деветъ — единадесетъ килограма тежеха толкова колкото два три пѣти по-голѣма тежестъ долу. Скоро ние изгубихме отъ погледа си групата въ лабиринта отъ фирнови пропасти.

Въ моя дневникъ е забелезано, че предобѣдтъ е ясенъ, че небето се е покрило подиръ обѣдъ съ облаци и че надвечеръ дори е почнало да снѣжи. Къмъ 9 $\frac{3}{4}$ часа пристигна Хайнгстонъ и се спусна следъ това съ слѣпия Нортонъ къмъ лагеръ III. Хазардъ ги придружи малко. Азъ турнахъ всичко въ редъ и правихъ наблюдения. Малко следъ 5 часа се върнаха четирма отъ носачитѣ на Маллори съгласно плана. На единъ листъ отъ лагеръ V проречохме: Никакъвъ вѣтъръ тукъ горе; пѣлни сме съ надежда въ изхода на дѣлото.

На 7 юний, презъ деня въ който Маллори и Жрвайнъ вървѣха отъ V за VI, азъ се отправихъ съ носача Нема за V лагеръ. Нема бѣше единъ отъ двамата носачи присѣствуващи на северното седло. Горе смѣтахъ да намѣря третия кислороденъ апаратъ. Между това Жрвайнъ бѣше вземалъ съ себе си дихателя за всѣки случай. Вървѣше добре и безъ кислородъ и азъ се радвахъ, че нѣма да нося тежки шишета. Скоро следъ пристигането ми въ V лагеръ, се зададохъ последнитѣ четирма носачи отъ VI лагеръ. Това ни известиха откѣргенитѣ камѣни, които се

сипѣха къмъ палатката. Следствие на изложеното положение на стръмнината това се случваше тукъ нерѣдко.

Отъ Маллори получихме следното известие:

„Драги Оделъ,

Съжеляваме за безредието, което оставихме. Спиртникътъ се затъркала въ последната минута надолу. Върнете се утре съ време къмъ лагеръ IV, за да заминете предъ стъпване, каквото и азъ се надѣвамъ да сторя. Трѣбва да съмъ забравилъ единъ компасъ, спасете го за Бога, защото ние нѣмаме другъ. До тукъ съ 90 атмосфери за два дена. Затова ще искараме сигуръ съ две шие-та. При искачването сж обаче проклетъ товаръ. Великолепно време за ходене.

Винаги Вашъ
Г. Маллори“

90-тѣ атмосфери се отнасятъ естествено за разхода на кислородъ.

Надѣгането достига 120 атмосфери.

Моятъ съпътникъ Нема страдаше отъ планинска болестъ, така че за следния день неможехъ да разчитамъ на него. Затова го оставихъ съ другитѣ четирма да слезе надолу. Азъ и безъ това искахъ да скитамъ самъ на другия день по северния склонъ и да правя геологически наблюдения. Въ палатката следъ кратко търсене открихъ призматическия компасъ на Маллори. Вечерта, преди лѣгане, се радвахъ на хубавото време. Сигурно въ това време и Маллори и Жрвайнъ си лѣгаха съ голѣми надежди. Отъ тукъ азъ имахъ прекрасенъ изгледъ къмъ глечеритѣ и планинскитѣ колоси; фирновия свѣтъ бѣ жълтъ и червеникъвъ. Право насреща ми се издигаха тъмнитѣ стени на северния върхъ, дето моитѣ очи четѣха историята на земята, Тежката черна маса

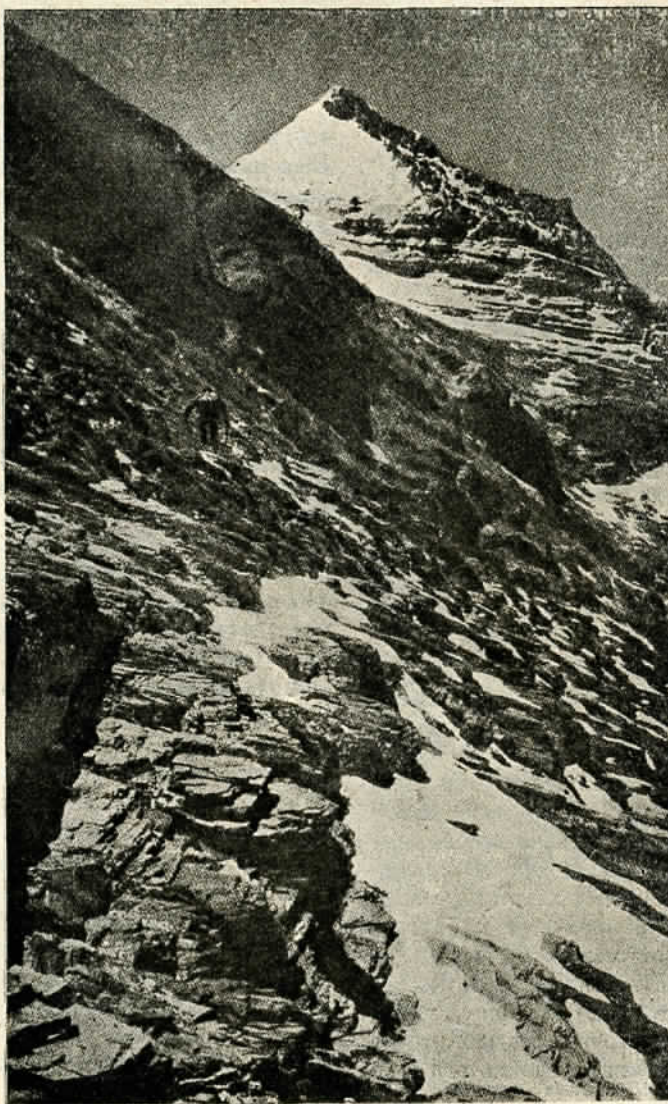
образуваше рѣзка противоположностъ на блѣстящитѣ далечини на тибетската висока равнина съ на-збенитѣ си гребени. Далечъ нѣкъде на изтокъ Канченчунга висѣше като въ въздуха. Отъ всички изгледи, на които съмъ се наслаждавалъ, този ще ми остане запечатанъ за вѣчни времена.

Следъ като похапнахъ приготвихъ си удобенъ лагеръ съ двата спални човали. Протегнахъ се прѣко

въ палатката и гледахъ да избѣгна по-голѣмитѣ камъни. Духоветѣ и пазителитѣ на Чомолънгма ме оставиха спокоенъ. Не ме заплашваше и вѣтъра да ме захвърли заедно съ палатката въ пропастьта. Сполучихъ да се позатопля малко и спяхъ твърде добре.

На сутринта събрахъ раницата и прибавихъ малко храна за Еверстовитѣ изкачвачи. Въ 8 часа изкачихъ склона задъ V лагеръ и скоро достигнахъ гребена на северния склонъ. До сега бѣше ясно и не твърде много студено; сега обаче се образваха мъгли на западъ и потеглиха по планинитѣ. За щастие вѣтрътъ не бѣ силенъ. Виждаше се, че горнитѣ части на планината сж свободни отъ мъгли. Затова не чувствувахъ нѣкое особено безпокойствие. Въ душата си виждахъ вече Моллори и Жрвайнъ да изкачватъ върховия склонъ. По-неже вѣтрътъ не имъ пречеше, нищо не имъ стоеше на пътя къмъ върха.

Искахъ да направя единъ завой презъ северния склонъ и да изследвамъ скалитѣ. При 7800 м. опитахъ да напредна още малко и да видя какъ ще се справи моето тѣло на такава височина. Когато преминахъ 30 метра, мъглата се разпрѣсна и върхътъ се проясни. На сѣжното поле подъ предпоследния подстъпъ до върха азъ забележахъ една черна точка, която се приближаваше къмъ скалитѣ. Една втора точка след-

Погледъ къмъ Еверестъ,
снетъ отъ Сомервелъ отъ 8,500 м. височина.

ваше, докато първата имаше преднината. За жалост, завесата бързо се спусна, така че нemoжах да определя, дали втория катервачъ смогна да догони своя другаръ.

Азъ се чудехъ, че едва въ 12:50 часа трѣбваше да видя Маллори и Жрвайнъ на това мѣсто. Азъ незнамъ точно дали виждахъ първиятъ или вториятъ подстѣпъ. Въ всѣки случай Маллори трѣбваше споредъ програмата най-късно въ 8 часа да бжде на втория подстѣпъ. На снимки отъ северния склонъ, снети отъ лагера, се вижда ясно вториятъ скаленъ подстѣпъ. Той лежи не далече отъ подножието на върха и означава началото на кжсата, покритата съ фирнъ горна частъ на северния склонъ. На сжщото протежание, малко налѣво, лежи първиятъ подстѣпъ. Отъ дето бѣхъ застаналъ можехъ да определя точно положението на мѣстото, но азъ вѣрвахъ да имамъ предъ себе си вториятъ подстѣпъ. Азъ имахъ впечатлението обаче, че двамата доста бързаха, за да спечелятъ отъ загубеното време.

Впрочемъ само единъ се движеше по иначе леко достъпната мѣстностъ, но това не е достатъчно да заключаваме, че тѣ сж се движили завързани. Това обстоятелство е важно, ако трѣбва да се правятъ предположения за тѣхната сѣдба. Може би тѣ сж били възпрепятствувани отъ падналиа снѣгъ, който забелезахъ по горнитѣ скали. За хора съ тѣжкитѣ кислородни апарати означаваха покрититѣ съ снѣгъ каменни плочи едно бавно придвижване. Макаръ не толкозъ вѣроятно, но е възможно, че мъглата, въ която азъ застанахъ, да е попречила на възкачването.

Когато къмъ 2 часа достигнахъ лагерь VI, почна да вали снѣгъ; вѣтърътъ се усили. Азъ оставихъ припаситѣ въ палатката и решихъ да потърся за малко убѣжище. Вътре се намираше цѣлъ пазаръ отъ дрехи, хриителни припаси, кислородни шишета, части отъ апарати. На вѣнъ лежеха още повече кислородни прибори и др. Изглеждаше всичко разбъркано, като че ли е имало мжнотии съ предметѣ. Но азъ твърде добре познавахъ Жрвайнъ, за да се много не загрижа. Той много не си даваше трудъ да решава задачи, които може би никакъ не го докосваха. Той бѣше щастливъ да бжде всрѣдъ купища отъ части на апарати и да се бори съ технически мжнотии. Тукъ горе източницитѣ на Жрвайнъ бѣха ограничени, но и съ тѣзи срѣдства той сполучваше да прави чудеса.

Азъ не намѣрихъ никаква бележка съ известия, така че ние никога не ще узнаемъ, дали двамата сж били възпрени и кога сж тръгнали. Снѣгъ продължаваше да вали, и азъ се питахъ, дали времето ще ги принуди да се завърнатъ. Поради своето положение между скалитѣ палатката не би се намѣрила лесно. Затова азъ се качихъ нѣщо на 60 метра по направление на върха и свирехъ, и викахъ за случая, че тѣ сж на близко. Следъ това потърсихъ закрила отъ виелицата задъ една скала. Но снѣгътъ и вѣтърътъ бързо изстудиха моята геологическа ревностъ. Следъ единъ часъ поехъ обратно. Ако

Маллори и Жрвайнъ сж се върнали, то тѣ бѣха още твърде далечъ, още повече въ това време.

Когато дойдохъ пакъ въ лагерь VI, времето бѣ се пооправило и слънцето огрѣя северния склонъ. Новиятъ снѣгъ се изпари, безъ да се стопи. Върхътъ се провидѣ, но напразно се взирахъ за двамата излетници. Тогава си спомнихъ, че Маллори бѣше ме изрично замолилъ да слеземъ навреме къмъ северното седло и да приготвимъ отпътуването. Ако е нѣкакъ възможно, трѣбваше още днесъ да поемемъ обратно къмъ лагерь III. Монсунътъ можеше да избухне всѣки моментъ.

Ако двата сж принудени да пренощуватъ тукъ, то тѣ нетрѣбваше да ме сварятъ, защото въ палатката имаше мѣсто само за двама. Азъ поставихъ компаса на Маллори на лично мѣсто при вратата, хапнахъ малко, приготвихъ другитѣ припаси и притворихъ палатката. Къмъ 4:30 часа напустнахъ лагерь VI, като често се оглеждахъ назадъ. Но никой не се виждаше. Малко изгледѣ имаше да се откриятъ хора въ тъмнитѣ цепнатини.

При този случай азъ установихъ, че слизането е толкова мжчно, колкото по умѣрени планински височини. Съ напрежението на изкачването, слизането нemoже и да се сравни. Излетници, които не сж много уморени, могатъ бързо да слизатъ и още преди настѣпването на нощта да стигнатъ въ сигурното пристанище. Тѣкмо способността къмъ бързото слизание ме кара да вѣрвамъ, че навикналитѣ на височини излетници не се нуждаятъ отъ кислородъ. Снѣжната линия на обвърнатия къмъ вѣтъра северенъ склонъ между 7560 м. и 7160 м. бѣше твърда и достатъчно стрѣмна за едно гладко спускане, така че азъ къмъ 6³/₄ часа бѣхъ вече на северното седло. Пятъ отъ три до четири часа до лагерь V, сега на върщане го вземахъ за 35 минути. Но тукъ човѣкъ трѣбва да се пазѣ да не попадне отъ лѣво на камънитѣ.

Че Маллори и Жрвайнъ нетрѣзваше да очакваме толкозъ рано, бѣше ясно, защото тѣ бѣха закъснѣли при изкачването. Може би тѣ щѣха да достигнатъ лагерь VI или V при настѣпването на тъмнината. Въ свѣтлата нощъ дълго гледахме за нѣкакъвъ знакъ. По-късно заблестѣ слаба, отразена отъ леденитѣ върхове, лунна свѣтлина по склоноветѣ на голѣмата планина. Може би тя освѣтяваше сега горе опитнитѣ крачки на завърщащитѣ се двама самотници.

На следната сутринъ отправихме бинокли къмъ горната палатка; нищо не се движеше. Къмъ обѣд рѣшихъ да замина да ги търся и съ Хазардъ уговорихме единъ простъ знакъ за разбиране. Денемъ щѣхъ да поставямъ на снѣга спалнитѣ човали, така че да образуватъ опредѣлени фигури. Нощемъ щѣхме да се сношаваеме съ свѣтлини. Разбира се ние знаехме и алпийскитѣ сигнали. Едва можахъ да убедя да дойдатъ съ мене двама носачи. Потеглихме къмъ 12¹/₄ часа и трѣбваше да се боримъ съ страшно студения западенъ вѣтъръ, който тукъ винаги духа

и който беше осуетил опитът и на Маллори и на Брюс.

Носачите бяха малодушни; единият само с голѣма мъка можеше да се окуражи. Въпреки това ние достигнахме лагеръ V въ умѣреното време отъ 3¼ часа. Азъ не очаквахъ да срещна тукъ търсениѣ, защото отъ долу не забележахъ никакъвъ знакъ за животъ. Всичката надежда бѣхъ оставилъ за лагеръ VI. Но и тѣзи изгледи бѣха твърде мрачни, защото презъ цѣлия день тамъ горе бѣ останало всичко спокойно. Презъ този день не можехъ да напредна повече. Бѣше твърде късно. Силенъ вѣтръ заплашваше да откърти палатката. Съ настѣпването на нощта вѣтрътъ се усили, а заедно съ него и студътъ. Носачите нѣмаха охота за ядене и скоро се увиха въ спалните човали. Азъ се убедихъ въ здравина на вѣжетата на палатките.

Нощта бѣ извънредно студена; вѣтрътъ проникваше презъ цепнатинките. Въпреки че лежахъ съ дрехите въ два човала, все не бѣше ми достатъчно топло. На сутринта вѣтрътъ продължаваше да пѣе своята зловеща пѣсенъ. Носачите бѣха почти замръзнали и не се движеха. Изглеждаше че сж болни. Азъ ги подканихъ да вървимъ. Тѣ съ знаци обаче ми дадоха да разбера, че искатъ да се върнатъ надолу. Тогава азъ се повърнахъ къмъ лагеръ VI и се надѣвахъ, съ помощта на кислорода да трѣгна напредъ. Но проклетия вѣтръ ме накара да пълзя. Отъ време на време трѣбваше да търся закрила задъ нѣкоя скала, за да се малко постопя. Нѣщо единъ часъ отдалеченъ отъ лагеръ VI, дойдохъ до убеждението, че кислородътъ малко ползува. Може би, че азъ бѣхъ вече навикналъ на бѣдния отъ кислородъ планински въздухъ.

Съ изключение на единъ откъртенъ отъ вѣтра колъ, въ лагеръ VI всичко лежеше така, както бѣхъ го оставилъ преди два дена. Въ малкото време, съ което разполагахъ, азъ побързахъ по предполагаемата отстѣпваща линия на Маллори и Жрвайнъ. Върхътъ на Еверестъ принадлежи къмъ най-негостоприемните части на земната повърхнина, особено когато бурята заудря мрачните склонове на планината. И колко ужасенъ е този вѣтръ, когато спира всѣка стѣпка, която принадлежи на загубени приятели!

Следъ като се борихъ два часа, разбрахъ безполезността да открива каквито и да било следи отъ загубените въ тази огромна каменна пустиня. Само една по-голѣма спасителна група можеше да направи нѣщо тукъ. Въ мѣстността, дето за последенъ пѣтъ ги забележахъ, неможахъ да напредна, преди всичко много бѣ вече късно.

Съ мъка на душата се върнахъ въ лагеръ VI и се подслонихъ за моментъ въ палатката. Когато вѣтрътъ намалѣ, използвахъ случая за да измъкна човалите на една снѣжна прѣспа. Трѣбваше да употребя всички сили, за да дамъ знакъ долу, че никой не е намѣренъ.

Прибрахъ компаса на Маллори, притворихъ палатката, хвърлихъ още единъ последенъ погледъ

на върха, който се проглеждаше презъ отлиташите облаци. Строго и студено ми изглеждаше сега неговото лице.

Далечниятъ северенъ гребенъ ми напомняваше да заглуша тѣжните мисли. Тамъ чакаха за известия. Трѣбваше ли тукъ да остана и да продължа търсенето? Трѣбваше ли да се надѣвамъ, да намѣря живи двамата? Съ мрачни мисли започнахъ слизането. Но вѣтрътъ ми възвърна съзнанието; разпрѣснатите плочи искаха внимание. Азъ ускорихъ моите крачки, но все трѣбваше да се отбивамъ отъ време на време задъ нѣкоя скала и да се увѣрявамъ, дали не сж почнали да замръзватъ рѣце и крака.

На северния гребенъ намѣрихъ едно писмо отъ Нортонъ, който ми съобщаваше, че съмъ действувалъ правилно, защото той се страхуваше, че Монсунътъ можеше да избухне всѣки моментъ. На другата сутрина натоварихме се тримата съ най-ценните неща и заминахме надолу. Единъ день по-късно ние достигнахме нашия постояненъ лагеръ, дето сега бѣше пролѣтъ и дето бѣха достигнали вече цвѣтя и пчелици.

Защо Маллори и Жрвайнъ не сж се завърнали? Отъ втория подстѣпъ разстоянието до върха бѣше 240 м. въ вертикална и 500 м. въ полегата посока. Ако сж попаднали на нѣкое особено препятствие, тѣ трѣбваше да бждатъ на върха къмъ 3—3½ часа. Преди отпѣтуването отъ лагеръ VI Маллори бѣше писалъ на Ноелъ, че той къмъ 8 часа сутринта ще бжде въ подножието на върха (8625 м.). Двамата излетници значи бѣха закъснѣли съ петъ — шестъ часа. Тѣй като за слизането отъ върха до лагеръ VI бѣха нужни 5—6 часа, то бѣ невъзможно тѣ да бждатъ тамъ по-рано отъ стѣмване. Обаче нощта бѣ свѣтла, макаръ че луната късно изгрѣ. Въпреки това не е изключено, че тѣ сж погрѣшили палатката и сж били принудени да пренощуватъ на открито.

Това е било особено опасно при тѣхното извънредно изтощено състояние. Маллори е знаелъ тази опасностъ, но какво е могълъ да направи! Заспиването на такава височина и при такъвъ студъ е равносилно на сигурна смъртъ.

Смъртта на смѣлитъ излетници е могла да последва и отъ падане. Тогава тѣ би трѣбвало да бждатъ вързани, което е невѣроятнo отъ моите наблюдения. Разбира се единъ падашъ може да повлече и следващия, макаръ и да не е свързанъ. Обаче кой може да върва при опитността и срѣчността на Маллори на едно падане. За него това мѣсто бѣ съвсемъ лекодостѣпно. Сжщо Жрвайнъ вървѣше доста сигурно. Той навсѣкжде вървѣше заедно съ насъ, както това зная отъ Норвегия и Шпицбергенъ. Въ всѣки случай тѣ бѣха малко обременени съ кислородните апарати, както се вижда отъ бележката на Маллори. Може ли да се мисли, че тѣзи изпитани хора бѣха загубили равновесие при нѣкое леко изкачване? Познати ни сж такива случаи, дето добри туристи вследствие нещастно положение или отъ изтощение сж падали.

Върху гребена на северното било се виждатъ

отъ далече само две мѣста, които биха създали мъчнотии. Първото мѣсто е вториятъ подстъпъ, което изглежда отдалече стръмно, но отъ къмъ северната страна може да се изкачи. Ако това е второто мѣсто, дето азъ за последенъ пътъ забелезахъ излетниците, то за мъчнотии не може да се говори, защото предната точка — вѣроятно Маллори, превъзможна това мѣсто за петъ минути. Следъ това идатъ стръмни плочи въ подножието на върха, които преминаватъ въ лекъ гребенъ. Нортънъ е стоялъ близо до това мѣсто и го смѣта при новъ снѣгъ за доста опасно, ако нѣкой се плъзне. Такива незначителни препятствия едва ли биха дълго задържали или отчаяли алпинисти съ опитността на Маллори. Той и Жрвайнъ сигурно никога не биха се подали на такива погрѣшни стѣпки, чийто послѣдствия сж имъ били ясни предъ очитѣ.

На края мисли се, че може би кислородътъ имъ се е свършилъ. Споредъ моитѣ опити това изглежда съвършено невѣроятно, а и Маллори пишеше, че до сега е употребилъ само малко кислородъ и че всѣки искалъ да вземе само по две шишета. Тѣ сж били освенъ това вече привикнати на височината и една такава катастрофа е изключена.

Азъ мисля, че Маллори и Жрвайнъ сж загинали отъ измързване въ откритиятъ лагеръ. Наистина Маллори бѣ казалъ, че той нѣма да предприема рисковани предприятия, но кой знае къмъ какви решения могатъ да пристѣпятъ двама хора предъ прага на победата. Дали викътъ на копнежа не е заглушилъ гласътъ на разума, когато Маллори е видѣлъ близо вече целта? Довѣрието въ неговото изпитано изкуство и довѣрието въ неговия преданъ другаръ може би сж го подвѣли къмъ смѣли дѣла. За Жрвайнъ знаемъ, че той всичко би направилъ, за да извоюва най-висшата награда. Кой отъ насъ ще хвърли първия камъкъ? Ние всички сме се борили по нѣкога на нѣкой планински колосъ съ бурята и тъмнината. Кой отъ насъ не би извършилъ свѣрхчовѣшкото, когато целта го е вече мамила?

Въпросътъ, дали Еверестъ е победенъ, остава отворенъ, защото липсватъ сигурни доказателства. Но взематъ ли се подъ внимание всички възможности, съ голѣма вѣроятностъ може да се каже, че Маллори и Жрвайнъ сж стояли на най-високия връхъ на земята.

Н. Е. Одель.

ВЛИЯНИЕТО НА ПЛАНИНСКИЯ КЛИМАТЪ ВЪРХУ ОРГАНИЗМА

Колкото е по-ожесточена днесъ борбата за съществуване, толкова по-необходимо е човѣкъ временно да преустанови умствената си или физическа работа и чрезъ почивка да възстанови своитѣ сили и способности. Въ тая посока трѣбва да се търси хигиеничното значение на недѣлната почивка. Благотворното влияние обаче на почивката се усилва, ако тя се съпровожда и отъ промѣна на климата. Едно по-продължително престояване на село е достатъчно вече да освежи здравето на жителя отъ голѣмия градъ. Още по добро влияние върху здравето оказва въздухътъ на по-високитѣ мѣста, а сжщо и морскиятъ климатъ. Най-голѣма обаче промѣна въ функциитѣ на организма извиква климатътъ на високитѣ планински мѣста, главно съ особеността на слънчевитѣ лъчи и съ по-слабото въздушно налѣгане.

Най-важнитѣ органи на тѣлото ни, особено нервнитѣ центрове, дишането, дейността на сърцето и кръвоноснитѣ съдове сж въ зависимостъ отъ налѣгането на въздуха. Съ намаление на послѣдното при преминаване къмъ по-висока зона, при което се намалява и количеството на кислорода въ атмосферата, намалява се и количеството на вкарвания въ организма кислородъ, вследствие на което пѣкъ се явява едно недостатъчно снабдяване на приспособенитѣ къмъ пълно налѣгане отдѣлни органи на тѣлото, на първо мѣсто най-важнитѣ центрове

на живота. Недостатъчниятъ кислородъ действа раздражително върху тия органи, измѣня дейността на намиращитѣ се подъ влиянието му органи като уравновесява тоя недостигъ. Тоя уравновесителенъ процесъ настѣпва при една височина отъ 500 метра, увеличава се къмъ 1000 метра и става твърде чувствителенъ при 1500 метра и по-на високо.

Има нѣколко начина за реагиране срещу недостига на кислородъ въ организма: участване на дишането, като по тоя начинъ се увеличава количеството на вдишвания въ бѣлитѣ дробове кислородъ; усилване на пулса, а съ него засилване на кръвообращението; увеличаване количеството на кръвнитѣ тѣлца и на хемоглобина, който пренася кислорода отъ бѣлитѣ дробове къмъ другитѣ органи.

Природата използва всички тия възможности за уравновесителнитѣ си цели. Участването на дишането води къмъ разширение на грѣдния кошъ и закрепване на дихателната мускулатура. Тѣй че особено за препорѣчване е за хора, които сж тѣсногрѣди и съ слаба мускулатура на дихателнитѣ органи отъ рождение или вследствие на продължителенъ седящъ животъ, да прекарватъ известно време отъ годината въ планинитѣ. Ускорението на пулса води къмъ едно уякчаване на сърдечната дейностъ, което

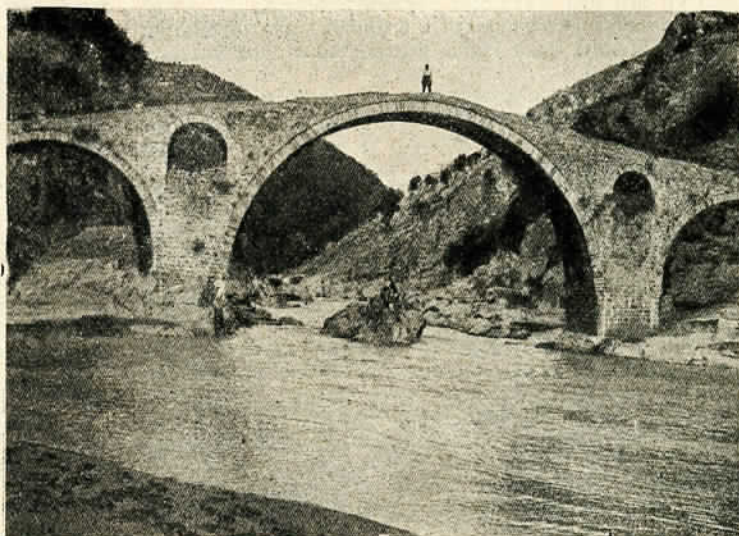
се манифестира съ това, че при по-продължително пребивание въ планинско мѣсто, еднакво количество работа се извършва постепенно съ по-слабо ускорение на пулса и следъ извършването ѝ, последниятъ бързо става пакъ нормаленъ, докато у слабитѣ хора той по цѣли часове остава ускоренъ. Закрепването на сърдцето е само отдѣленъ случай отъ общото укрепване на мускулитѣ на организма, което не се дължи изключително на редовното изкачване на планинитѣ, а се явява и тогава, когато организмътъ въ планината се намира въ покой. Най-после увеличеното образуване на кръвни тѣла представлява добро лечебно срдѣство противъ малокръвието на изтощенитѣ жители на голѣмия градъ и колкото човѣкъ е по-малокръвенъ, толкова по-бързо се увеличава количеството на кръвнитѣ му тѣла. Това увеличение почива на усилената дейностъ на костния мозъкъ, който създава червениятъ кръвни тѣла и който, като се сжди по опититѣ надъ животни, запазва по-дълго време подмладяващата си сила въ планината отколкото на низкитѣ мѣста. Сжщо и другиятъ специфиченъ факторъ на височинитѣ — лжеизпусането на слнцето на високитѣ мѣста, оказва въ друго направление особеното си влияние. По високитѣ мѣста кжситѣ ултравиолетови слнчеви лжи, съ значително химическо действие, се намиратъ въ значително по-големо количество, отколкото въ низинитѣ. Тукъ нетрѣбва да се съпоставятъ изкуственитѣ лжи на кварцовата лампа съ слнцето на високитѣ планини, което съдържа още и дълги вълни на свѣтлината, както и топли лжи. Тѣмко последнитѣ иматъ особена климатическа важностъ. Силното излъчване на топлина въ планинитѣ, което нѣщо се явява като резултатъ на по-слабото поглъщане на слнчевитѣ лжи отъ по-тънката и по-малко важна въздушна обвивка на земята, дава възможностъ за едно по-свободно пребивание въ планината и презъ зимата. Излъчването на топлина въ тоя случай е толкова значително, че и твърде низката температура не се чувствува особено силно.

Отъ тукъ температурата на въздуха по височинитѣ съвсемъ не играе сжщата роля за осещането на топлината, както въ низинитѣ и жителътъ на последнитѣ безъ самъ да е провѣрилъ, вади невѣрни заключения за осещането на студа зиме въ планината. Тамъ като че ли човѣкъ става независимъ отъ температурата на въздуха. Така може да се обясни практикувания на широко зименъ спортъ въ планинитѣ, дори тогава, когато студътъ е нѣколко градуса подъ нулата. Отъ друга страна въ планината контраститѣ между слнце и сѣнка сж доста голѣми. Здравитѣ хора изобщо иматъ полза отъ това; кожнитѣ сждове и кожнитѣ мускули се отпускатъ отъ слнчевата топлина и се свиватъ на сѣнка отъ студа. Това представлява единъ видъ трениране на кожата,

която става по-издържлива къмъ промѣната на времето. Отъ друга страна климатътъ на високитѣ, запазени отъ вѣтрове курортни мѣста и презъ зимнитѣ месеци показва незначителни колебания въ температурата, което е отъ важно значение за грѣдоболни и слабогърди хора.

Едно особено действие оказватъ лжитѣ съ кжси вълни върху нашата кожа. Установено е, че лжи съ точно опредѣлена дължина на вълнитѣ, около 300 м. м. предизвикватъ известнитѣ възпаления на кожата като зачервяване, обгаряне, лющение, а по нѣкога и образуване на мѣхури. По тоя начинъ се увеличава образуването на пигментъ въ долнитѣ кожни пластове, което представлява една защита на тѣлото, понеже образуванитѣ се пигментъ пречи на по-нататъшното проникване на кжситѣ лжеви вълни въ организма.

Въ връзка въобще съ освѣтлението се появя-

Шейтанъ Кюпри на Арда при Егри Дерѣ

фот. Пор. Д. Чакъровъ

ватъ въ тѣлото вещества отъ ферментоподобно естество, които предизвикватъ доста физиологически измѣнения. На първо мѣсто въ обмѣната на веществата.

Самиятъ по-рѣдкъ въздухъ засилва общата обмѣна на веществата. Това могатъ да извършатъ и слнчевитѣ лжи, щомъ сж въ състояние да предизвикватъ повреждания на кожата. Сжщо и обмѣна на белтъчни вещества въ планината подъ продължителното и силно влияние на слнчевитѣ лжи въ планината се промѣня и то въ ущърбъ на здравето. Сжщевременно лесно се покачва въ такъвъ случай и температурата на тѣлото.

Горното изтъкваме за да подчертаемъ обстоятелството, че действието на лжитѣ не се изчерпва съ повредата на кожата, но че освенъ това се появяватъ и вътрешни измѣнения, които могатъ да се избѣгватъ, като се предпазва човѣкъ отъ прекалено излагане на планинското слнце.

От друга страна тия промѣни въ обмѣна на веществата действуватъ благоприятно върху известни болести. Обмѣната напримѣръ на захарта се извършва по такъв начинъ, че оказва благотворно влияние при захарната болестъ.

Интересно и отъ практическа гледна точка важно е, че става измѣнение и въ обмѣна на минералнитѣ състави въ тѣлото, именно: калия, калция и фосфорнитѣ киселини, подъ влиянието на планинското слънце, главно на лжчитѣ съ кжси вълни. На тая основа почиватъ подобренията, при лѣкуванията

на рахитизма и хроническитѣ, особено туберкулознитѣ заболявания на коститѣ.

Къмъ описанитѣ до тукъ влияния на планинскитѣ климатъ върху организма трѣбва да се прибави и освежителното въздействие на планинската гледка върху духа на човѣка. Впечатленията, които добива посетителя на планината оставатъ запечатани въ паметта му дълго време следъ завръщането му и сж единъ не малък факторъ за закрепване на здравето.

ВЕСТИ И БЕЛЕЖКИ

Експедицията въ Андитѣ. — Известието, че Deutsch — Österreichischer Alpen-Verein ще изпрати една експедиция въ Боливия, възбужда голѣмъ интересъ.

Целта на експедицията е боливийскитѣ Кордилери. Името на водача, Hans Pfau, е известно и дава надежда за добри успѣхи.

Макаръ и да сж изкачени по високитѣ върхове Илимани (6500 м.), Кака-Ака (6220 м.), Анкохуева (6640 м.) отъ Rudolf Dienst и Adolf Schulze, то има доста сериозни проблеми за разрешаване.

Боливийската Кордилера е планинска верига отъ около 250 км. дължина. Малкото свободни отъ снѣгъ проходи се издигатъ на 4400 до 5000 м. Въ своитѣ мощни размѣри тѣзи грандиозни планински вериги се превъзхождатъ само отъ Хималаитѣ. Що се отнася до великолепието и острота на формитѣ, Кордилеритѣ сж равни на Хималаитѣ.

Че сж изкачени нѣколко върхове въ това грандиозно планинско море, още нищо не значи. Въ действителностъ планината е още неизследвана. Сегашната експедиция преследва опредѣлени научни цели отъ географско-геологически и сжщевременно етноложски характеръ, като оставимъ настрана изкачването върховетѣ на най-високитѣ възвишения, което ще образува тѣхната главна целъ. Наука и туризъмъ върватъ по такъв начинъ ржка за ржка.

За европейскитѣ понятия Боливия е съвсемъ чужда, изпълнена съ рѣзки противоречия страна. Нейния гръбнакъ образуватъ Кордилеритѣ. Западно отъ тѣхъ лежи боливийската висока равнина на дължина 700 км. и 100—200 км. ширина, съ срѣдна височина 3500 до 4100 м. Суха и безлесна, тази пуста степъ е била забравена отъ Създателя, когато е творилъ земята.

Източно отъ Кордилеритѣ, отатѣкъ тѣсния поясъ на фантастичния леденъ свѣтъ, планината се снисява бързо въ спокойни, обли форми, покрити навсѣкжде съ девствена гора, която постепенно се спуща въ дждовнитѣ и богатитѣ съ вегетация боливийски низини.

Снѣжната граница въ боливийскитѣ главни Кордилери лежи при 5200 м., грамаднитѣ ледени потоци достигатъ до 4800 м. надолу, а девствената гора се изкачва по влажнитѣ, богатитѣ съ дждове източни склонове до 3500 м. Чисто тропически растения понѣкога проникватъ въ изродена форма дори до върховетѣ.

Необикновено прелестно е едно патуване презъ ходитѣ на Кордилеритѣ, като се спустнете отъ пущитѣ, и сухи високи степи, въ вѣчно зеленитѣ, южно-тропически долини. Още на обѣдъ по високитѣ проходи въ непосредствена близостъ до зеленикаво блестящитѣ глечери, въ срѣдата на безпредѣлно загубенитѣ, скалисти пустоти, пѣтникѣтъ скоро преминава по стрѣмнитѣ склонове всички зои, като се почне отъ бодливата трева, която се бори за животъ по разкжсанитѣ отъ вѣтъра ви-

сочини и се достигне въ областитѣ на грамаднитѣ дървета, които, подобни на палмитѣ, се издигатъ стройно въ висинитѣ, за да се разтворятъ горе въ чудно закржглени корони. . .

Главната туристическа целъ на експедицията образува Иллампу (6600 м.), единъ отъ близанитѣ на масива Сората, чийто най-високъ връхъ Анкохума (6640 м.) е вече достигнатъ. Изкачването на Иллампу представя голѣми мжчнотии. Източнитѣ и западнитѣ склонове сж еднакво отблѣскващи, докато по южнитѣ и севернитѣ склонове водятъ остри гребени къмъ върха. За къмъ върха сж нужни най-малко два лагера.

Едничката възможностъ да се изкачи върха е западния склонъ.

По-нататѣкъ въ програмата стоятъ масивния Хаклакомани (6500 м.), както Кондозизи (6350 м.). Къмъ тѣзи върхове пътя е по-лекъ; последния постѣпъ къмъ Кондозизи е наистина една остра скала, но думата „невъзможно“ е загубила почти значението си за модерния катервачъ.

Боливия е три пѣти и половина по-голѣма отъ Германия, но има само два милиона население. Щѣли области сж обезлюдени или най-вече прекосвани отъ номадизирани диви индиански племена.

Отъ познавачи Боливия се означава като „най-тъмната страна на земята“. Африка отдавна е престанала да бжде „тъмната земна частъ“; затова пъкъ грамадни области въ южна Америка, особено въ Боливия и Бразилия, сж съвършено *terra incognita*.

Това може да се каже впрочемъ само за тропическитѣ низини, покрити съ непроходими девствени гори и за последнитѣ разклонения на Кордилеритѣ. По високото боливийско плато, — целта на нѣмската експедиция, по откритата степъ, сжществуватъ по-уредени отношения.

Населението се състои отъ чисто расови индианци, които принадлежатъ на дветѣ племена — Аупотас и Quichuas, броещи по 600—700 хиляди души.

Като земледѣлци и скотовѣдци тѣ сж подчинени на бѣлитѣ чифликчи, наследници на испанскитѣ конквистадори. Рѣдко тѣ се виждатъ въ свои общини, лето тѣ знаятъ добре да пазятъ своя имотъ. Дветѣ племена отдавна сж спечелени за християнството, което много дълбоко не се корени въ тѣхъ и е проникнато отъ езиически обичаи и суевѣрие.

Че трѣбва да се внимава при отношенията съ индианцитѣ показва възстанието отъ миналата година. Повечето за това сж причина бѣлитѣ. Възстанията до сега сж били мѣстни, поради липса на ржководно единство. Деньтъ, когато ще се яви единъ червенъ апостолъ, който да обедини всички, ще бжде отъ сждбоносно значение за бѣлото население отъ високото плато на Боливия.

Законодателството на Боливия не изключва едно въздигане на индианцитѣ. Щомъ като тѣ покажатъ единъ

умѣренъ годишенъ доходъ и могатъ да пишатъ и четатъ, получаватъ право да гласуватъ; пѣтя къмъ па-натѣшно прогрессиране имъ стои отворенъ. Боливия е имала председатели, които сж били чистокръвни индианци.

До сега обаче образования индианецъ винаги се е отказвалъ отъ своята раса и е преминавалъ въ лагера на бѣлитѣ. Тайнственото обаяние на този, който владѣе буквитѣ, е винаги силно. Индианецътъ отъ високата равнина на Боливия съвсемъ не е недостъпенъ за културнитѣ влияния, но той не обича да бжде смущаванъ въ своитѣ старинни обичаи.

Боливия живѣе изключително отъ своята минна индустрия. Съ калай напр. тя стои на второ мѣсто въ свѣтовната продукция

Минната индустрия има своето седалище главно по платото. Тамъ се намиратъ и главнитѣ градове на страната: Ла Пацъ, на 3650 м., градъ съ 100 хиляди души жители; после идатъ Ороро и прочутиятъ съ сребърни минни Потози. Последниятъ градъ лежи на една височина отъ 4100 м.

На сжщата височина, на която въ нашитѣ области замира всѣкаквъ животъ, тукъ въ Боливия животътъ се развива съ сжщото спокойствие или нервностъ както при насъ. И бѣлитѣ пришълци отъ Америка и Европа скоро свикватъ съ високия климатъ. Условието за това е умѣрения животъ и едно здраво сърдце. Животътъ въ градоветѣ на Боливия, преди всичко въ Ла Пацъ, въ нѣкои отношения е много приятенъ. При 10°C. срѣдна годишна температура въ сравнение съ 6—7°C. на Мюнхенъ напр. и съ малкитѣ люления между зима и лѣто може да се нарече вѣчна пролѣтъ за Ла Пацъ. Въ противоположностъ на сухата висока равнина, дъждоветѣ въ разположения въ долината Ла Пацъ не сж строго ограничени и навсѣкжде може да се види богатъ растителенъ свѣтъ.

По постройки, облѣкло, жители, съобщения главнитѣ улици приличатъ много на европейскитѣ градове. Ла Пацъ има електрически трамвай, много автомобили по-срѣдничатъ за бързо съобщение въ хълмистия градъ.

Най-силнитѣ противоречия се докосватъ обаче тукъ. Покрай модернитѣ постройкы се гушатъ мизерни индиански колиби, покрай автомобилитѣ и трамвайтѣ бавно се мѣкнатъ кербани отъ магарета и лама. Въведения въ високото плато на Боливия отъ десетина години автомобилъ се нарича въ мѣстния богатъ цвѣтистъ езикъ „вонещата свиня“ и е единъ ужасъ за индианеца.

Извънъ градоветѣ веднага се чувствува новъ свѣтъ. По тѣсни пѣтеки се движатъ лами, мулета и магарета, натоварени съ слама, гориво или малки човалчета съ скъпоценна руда, а задъ тѣхъ облѣчени въ пѣстра носия мъже и жени, които въртятъ усърдно вретената и предатъ.

На ламата отъ рода на камила — овца, почива цѣлото стопанство на индианеца. Това незаменимо за него животно му доставя вълна за неговитѣ дрехи, месо за храна, доставя му пари като превозно животно, а отъ тора — цененъ горивенъ материялъ.

Три желѣзопѣтни линии водятъ отъ пристанищата на Тихия океанъ къмъ Ла Пацъ. Отъ Ла Пацъ ще да замине и експедицията. Най-близкитѣ снѣжни планини се достигатъ отъ тукъ въ нѣколко часа, а най-далечнитѣ — въ нѣколко дена. Предъ видъ на описаното положение човѣкъ не трѣбва да се чуди, че въпрѣки лекото имъ достигане, снѣжнитѣ планини въ по-голѣмата си частъ сж още неизследвани.

Алпинизмътъ въ Боливия е още непознатъ. Излетникътъ ще извършва своитѣ смѣли подвизи въ най-голѣма самота, безъ зрители. Страхътъ на индианеца отъ призрази и неговото недоверие къмъ бѣлитѣ е много допринесло, че боливийскитѣ високи Кордилери сж останали неизследвани.

Роденитѣ низко отъ бѣлата раса немогатъ да носятъ тежки товари на 5000 или 6000 м. височина. Трѣбва

да се привлечатъ за тази цель индианци — туземци, но тѣ иматъ единъ суевѣренъ страхъ отъ пристѣпването на снѣжнитѣ области, които се обитавали отъ лоши духове и демони. Голѣмата пѣкъ височина сама по себе си е вече едно препятствие. Участвуващитѣ трѣбва да прекаратъ известно време по боливийската висока равнина, преди да предприематъ изкачванията.

Изъ „Die Alpen“.

По Рудолфъ Динст

Експедиции на D. и O. A. V. презъ 1928 год. — Въ Туркестанъ. W. Rickmer-Rickmers е установилъ една връзка между нѣмската наука и руската Академия на наукитѣ и Алпенъ ферайнъ. Приготвя се една експедиция която трѣбва да изследва залеженитѣ високи планини на Туркестанъ — Alai и Transalai. Тукъ ще взематъ участие геолози, естественици и планоисимачи. Тази експедиция ще е единъ видъ продължение на прекъснатата преди време работа на Рикмера. За чисто туристически постижения къмъ експедицията се е присъединила една излетна група съ водачъ D-r Ph. Borchers отъ Бременъ. Цѣлото предприятие е възложено на Рикмеръ-Рикмеръ и може да се предполага и да се желае, че при такова главатарство тази експедиция ще постигне не само научна цель, но и туристическа.

ДРУЖЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

Пѣтуване. — Дирекцията на желѣзницитѣ е издала следното окржко № VII-41-6 отъ 12 януарий т. г.: „Разрешава се на членоветѣ отъ Българското туристическо дружество да пѣтуватъ по намалената тарифа въ случай и по условията на чл. 6 т. 11 а и чл. 7 т. 11 отъ правилника за безплатнитѣ и съ намалени цени превози на лица и предмети, непринадлежащи на ведомството на Главната Дирекция на желѣзницитѣ, Настоящото важи до 1 априлъ 1929 година“.

Министерство на Народното Просвѣщение е издало окржко № 204 отъ 3. I. т. г. до директоритѣ на пълнитѣ и непълни гимназии и педагогически училища съ което се съобщава, че ръководството на сжществующитѣ при срѣднитѣ училища туристически секции и дружества ще се възлага на онѣзи учители, които сж и членове на Българското туристическо дружество. Въ случай, че между членоветѣ отъ една учителска колегия нѣма такива, ръководството може да се повѣри и на другъ учителъ, посоченъ отъ учителския съветъ.

Бждни вечеръ на Чумерна. — Клоноветѣ на Б. Т. Д. отъ Стара Загора, Нова Загора и Ямболъ отпразнували коледнитѣ празници въ хижата на Чумерна. Участвували 18 излетници. Хижата е намѣрена напълно изоставена. Вратитѣ сж отворени, капациътъ на прозорцитѣ се люшкатъ отъ планинския вѣтрър. Клонътъ отъ Елена би трѣбвало да се погрижи по-добре за нейното стопанисване.

Шуменскиятъ клонъ Висока поляна е устроилъ на 25 декемврий м. г. концертно утро съ подбрана и отлично изпълнена програма. Председателътъ на клона съ кратки слова е обрисувалъ идеитѣ и дѣлата на родния туризъмъ и завършилъ съ апелъ, да се умножатъ и дисциплиниратъ редоветѣ на почитателитѣ на родната природа. Членоветѣ на клона сж прекарвали Бждни вечеръ при душевна обстановка въ хижитѣ на лѣтната колония „Висока поляна“

Банско. — Презъ времето отъ 16 юлий до 4 септемврий 1927 год. сж минали отъ Банско за Пиринъ 103 групи съ 367 души, отъ които 313 мъже и 54 жени, разпредѣлени по градове: София 138, Т. Пазарджикъ 23, Г. Джумая 36, В. Търново 12, Ст. Загора 11, Самоковъ

11, Перник 11, Русе 10, Кюстендил 9, Варна 14, Сливен 8, Пловдив 8, Прага (Чехия) 1, с. Гложене, Тетевенско 1, Будапеща (Унгария) 5, Италия 1 и пр. Към това число трябва да се прибави и числото на тия, които не са се записали в статистическата книга, а техният брой е доста голям.

За същото време в туристическата спалня са нощували 274 души, от които 250 мъже и 24 жени. От тях 216 членове, организирани туристи, 58 любители на природата и то: от Б. Т. Д. 104, от Ю. Т. С. 88, от чуждестранни тур. дружества 6 и от др. тур. др-ва 6. По професии: чиновници 45, професори и учители 26, студенти 35, ученици 48, художници 6, и други разни 114. Постъпил приход 2090 лева. Има и неплатили нощувачи.

КНИЖНИНА

Павел Делирадев. — Рила. — Популярен очерк Том първи Стр. VIII+80. Съ 8 фигури и 1 карта. София 1928. Цена 25.

Ето вече 3 години и никой не последва примера на неуморимия и безаветно предан към дълото стар турист П. Делирадев. Съ ненадмината енергия, ентузиазъм и любов той прекръстоса стократно Витоша и Осогово, и много повече Рила. Рила, най-високата, обширна и мжнпроходима планина на Балканския п-в е вече пребродена по всички посоки. Не е останала нито една канара, нито една незнайна долина, няма стръмен и скалист връх, затаена нейде пръспа, циркус или езеро, което да не е изследвано и преминало. И преминал ги е не от амбиция, или в някакво безцелно състезание, а да изучи и изследва планината както никой до сега.

Изгълзлата книга на П. Делирадев е първа част от пространата голяма книга за Рила, в която след като дава няколко встъпителни бележки започва с най-старото име на планината — Дунак и след това Рила. На дълго и обстойно се разглежда литературата по въпроса, като е използвано всичко достъпно и познато.

Делирадев се спира по надълго върху границите на Рила, въпросът извънредно оспорван и много третиран. Особено е важен въпроса за границата между Рила и Родопите, по който нашите географи, изследвачи и картографи не са съгласни напълно, дори и съвършено противоречиви. Докато едни смятат границата между Рила и Родопите срещу положителни потоци на Рапаница и Крива Марица, други приемат за граница високите Мусличански риди, трети пък дълбоката долина на Бъли Искър, а четвърти поставят границата на изток от Белмекен. От стр. 26—43 Делирадев разглежда и разкритикува първите три мнения по въпроса за границата, а от стр. 44—47 разглежда последното мнение, което се поддържа от по-малко географи, но което е най-правдиво и напълно отговаря да бъде възприето в нашата млада географска наука. Нататък с ред геоложки, картографски, хидрографски, и биоложки данни, както и чрез историческа номенклатура, намерени документи и народната терминология, авторът доказва че границата между Рила и Родопите е долината на Крива ръка. От стр. 53—79 са приведени някои исторически известия от древността, средните векове и документи за границите на пасищата през турското робство и чужди пажественици. Най-послед неговите лични изследвания на самото място доказват по безспорен начин, че границата трябва да търсим далеч на изток от досега установените несигурни и противоречиви граници. Търбваше много труд и неуморна работа за да се разреши още един въпрос, по който е изхабено много време, енергия и хартия.

Редактор: **Ив. Велков.**

Към книгата има 8 фигури извън текста, една ориентировачна карта и в текста няколко винетки, работени от художника В. Захариев.

Нека следваме примера на Делирадева, и нека наблюдаваме, изследваме, събираме сведения за да изучим нашата малка и богата с природни красоти страна.

В. М.

Милко Попов **Българските манастири.** — Книга 1 от „Живописна България“, стр. 89 с много изгледи. Цена 30 лв. Една хубава издадена книжка, в която са изброени повечето наши манастири, които са прицелна точка на нашите туристи. Читателът ще намери вътре най-необходимото от това, което го интересува. Препоръчваме книгата на всички туристи.

Рила. — Албум с 50 изгледи. Издание и печат на Ст. Баръмов, Самоков. Нашата Рила заслужава един албум и г-н Баръмов си е дал голям труд да даде нещо по-хубаво. Албумът ще да има по-голямо значение, ако вместо 50, бяха поставени 25 снимки, но тъй да бъдат добре подбрани и характерни за планината. При издаването на такъв албум добре би било авторът да се е посветвал с много художници, които ни е дал Самоков, за да имаме нещо издържано. Но при липса на друг албум на Рила за сега, и той ще изиграе своята пропагандаторска роля. Туристът, който преминава през Самоков и Чамкория, нека го потърсят и си го доставят.

До върха на Еверест е една глава от книгата *Bis zur Spitze des Mount Everest. Die Besteigung 1924.* От Е. F. Norton и другите участващи. Издание на Benno Schwabe & Cie., Basel. Нашата статия е преведена от списанието на швейцарския алпийски клуб *Die Alpen* III 9.

Проф. Д-р Г. Шлезингер. **Защита на природата** и нейното значение за народното стопанство. Преведе от немски инж. лесовъд М. Д. Русков. София, стр. 26. Това е № 1 от Научно-популярната библиотека на дружеството на българските лесовъди, която ратува за създаване и у нас на приятели на природата, които да се грижат за нейната защита. Всички туристи би трябвало да прочете тази малка и ценна книжка.

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТЪ. Месечно илюстрирано списание за туризъм и родинознание — Орган на Българското Туристическо Дружество. Препоръчано от Министерството на Народното Просвещение с окръжно № 1793 от 27 януарий 1922 г. Година XX (януарий — декември). Абонамент за година 60 лв. за чужбина — 100 лв. Всичко за списанието се изпраща до Редакцията на **Български Туристъ**, София, ул. Солунъ 25.

СЪДЪРЖАНИЕ. — П. Росенъ, Върху Пирин; Ил. Столтьовъ, Лавини и снежни бури; Л. Н. Вълчановъ, Между старините; Н. Е. Оделъ, Към върха на Еверест; Влиянието на планинския климат върху организма; Експедицията на немското и австрийско алпийско дружество в Андите. Книжнина. Разни вести и бележки из туристическия живот. Снимки от Пирин, Еверест и Родопите.

Придворна Печатница